

РОЗБУДОВА ДЕРЖАВИ

ЧИТАЙТЕ:

**Микола
КОЗЛОВЕЦЬ**

Самостійництво сьогоднішньої номенклатури має не державницький, а кланово-корпоративний характер

**Мар'ян
ПРОЦЬ**

На часі дискусія навколо програми об'єднання в націонал-патріотичний блок

**Олексій
СКАЛЕНКО**

Феномен демократії є соціально-економічним функціоналом, а не самоціллю

**Борис
КОРОБКО**

Застосування синергетичної методології доводить шкідливість комуністичних ідей

**Раїса
СКАЛІЙ**

Що ж керувало сексотом, коли він складав донос на М. Куліша?

10

ЖУРНАЛ ДЕРЖАВНИЦЬКОЇ ДУМКИ

V РІК ВИДАННЯ

Жовтень

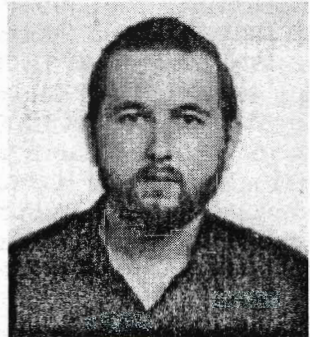
1996

УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ЕТНОПСИХОЛОГІЯ ВОЛОДИМИРА ЯНЕВА

(Суб'єктивні нотатки з приводу розвитку однієї наукової галузі)

Олексій ЯСв

аспірант відділу української історіографії Інституту історії України Національної академії наук України

ЯНІВ В.
Нариси до історії української етнопсихології.
(Матеріяли упорядкував і підготував до друку д-р Микола Шафовал).
— Мюнхен: УВУ, 1993. — VI, 217, XIII с.

На прикордонній межі кількох суспільних наук лежить "нічийна земля", традиційно обминаєма дослідниками. "Вторгнення" в її межі завжди зустрічало суворий осуд з боку як колег-науковців, так і представників інших галузей, — осуд що спирався на досвід наукового розвитку модерної доби. На зламі XIX-XX ст. бурхливий розвиток та численні метаморфози в суспільстві й науці здавалося б, назавжди обумовили необхідність чіткої спеціалізації вчених, бо за новітніх часів вважалося, що тільки в такий спосіб можна досягнути значних успіхів на науковому терені. Так чи інакше, науковці ХХ ст. вступили до новітньої, небаченої до того часу стадії "глобальної спеціалізації", яка увійшла в історію науки та наукознавства одночасно з проблемою "міждисциплінарних стиків".

Усвідомлення останньої прийшло, щоправда, дещо пізніше, коли за сумнозвісним висловом французького історика Люсьєна Февра, при згадці про певну проблематику дослідники знизували плечима, послаючись на фаховий пріоритет, сферу спеціалізації, професіоналізм тощо. Такі соціокультурні передумови призвели до того, що поза межами наукових студій опинився цілий ряд проблем та предметних областей досліджень, оскільки представники суміжних галузей і дисциплін взаємовиключали останні з царини власних дослідницьких інтересів, накладаючи тим самим своєрідне вето на їхню розробку. Помножена на консервативний чинник суспільних наук, чутливих та водночас залежних від впливу соціокультурного середовища та історичної свідомости соціуму, вказана індиферентність науковців устійнювала традиційний скептицизм й іманентно вела до появи нових острівців "нічийної землі".
Однак стрімкі темпи модерного поступу, що зумовили світову нерівномірність, часом

породжували й цікаві парадокси в розвитку наукової сфери суспільств, орієнтованих на вирішення проблем "наздоганяючого розвитку" (створення національної держави, формування громадянського суспільства, інтеграція у світовий науковий процес). Нерозривне поєднання та взаємообумовленість соціально-політичних і наукових проблем у суспільствах такого типу визначила й пріоритетний шлях розвитку науки в напрямі національної самоідентифікації та самостійності, що спричинило дивну метаморфозу проблеми "міждисциплінарних стиків". Вона виявилася не тільки в доволі вільному використанні теоретичного й емпіричного матеріалу різних галузей і дисциплін у дослідницькому процесі, а й у формуванні й утвердженні дисциплінарної структури національної науки. Характерні особливості цього процесу, означені вище, різною мірою відбито у творчому доробку багатьох українських науковців. Серед них поважне місце посідає наукова спадщина укра-

їнського психолога, соціолога й історика Володимира Янева, зокрема, одна з його найбільших та найкращих студій "Нариси до історії української етнопсихології", що увійшла до посмертної збірки праць ученого.

"Нариси" були написані автором для потреб докторантів Українського Вільного Університету (УВУ) та використовувалися В. Яневим для лекційних викладів, починаючи з літнього семестру 1965 р. Праця не була опублікована за життя дослідника, хоча неодноразово згадувалася в студіях українських вчених, зокрема у статтях Г. Васьковича. "Нариси" (С. 1-99) та ряд тематично підібраних розвідок В. Янева: "Протиставлення Сходу й Заходу з психологічного погляду" (С. 100-129), "Проблема психологічного окциденталізму України" (С. 130-140), "Ідеал української людини на підставі першоджерел літератури" (С. 141-157), "Соціальні інстинкти українців" (С. 158-173), "Релігійність українця з етнопсихологічного погляду" (С. 174-195), "Українська вдача і наш виховний ідеал" (С. 196-217), видрукувані автором у "Визвольному Шляху" та наукових збірниках у 50-80-ті роки, і склали посмертну збірку студій вченого, упорядковану М. Шаповалом.

За дефініцією В. Янева, етнопсихологія — "наука про психічні особливості народу". "При етнопсихології, — зазначає автор, — йдеться, отже, про спільні психічні особливості людей, що разом творять даний нарід, (виділення В. Янева) ці особливості є доволі сильні, щоб рішити про окремішність народу, про його своєрідність у порівнянні з іншими" (С.1). З наведеної цитати ідею національної самоідентифікації сподібуємо вже на

першій сторінці праці. Вона разом з порівняльно-історичним та хронологічним принципами викладу матеріалу, синтетично поєднаних зі спеціальними відступами для характеристики методів дослідження, наукового внеску окремих вчених в українську етнопсихологію, визначила методологічну основу побудови "Нарисів", які маємо віднести до числа небагатьох систематичних студій з історії окремих дисциплін та галузей національної науки.

Генезу української етнопсихології автор пов'язує з "народницькою історіографією", зокрема з "Книгами буття українського народу" та з працею М. Костомарова "Дві руські народності" (1861), і часописом "Основа". Порівнюючи вищеназвані праці, В. Янів відзначає: "Молодий Костомаров, даючи свій ідеал українця, не свідомо відбивав національну психологію в політично-літературному творі, яку потім він науково опрацював на підставі обсервацій та констатацій. І між обидвома творами є майже ідеальна співзвучність. Саме цей — доволі рідкісний випадок — може стати одним із аргументів, наскільки саме аналіза літературного твору може стати побажаним методологічним засобом для етнопсихологічних студій" (С. 16-17). Розглядаючи історіографічний доробок Костомарова, автор не тільки окреслює риси "народної психології" українців визначені першим, а й зіставляє їх із студіями В. Липинського, В. Щербаківського та працями ряду дослідників у галузі філології, історії, історії літератури, етнографії, мовознавства, антропології. При розгляді викладу матеріалу в "Нарисах", складається враження, що Янів неухильно дотримується проголошеного ним принципу "порівняння якнайбільшої кіль-

кості дослідів різних вчених" (С. 2), з численними посиланнями й на власні студії та поданням їхнього стислого резюме. Варто відзначити й широке функціональне призначення етнопсихології, яке В. Янів відводить цій науковій дисципліні: від "практично-політичного моменту" до конкретизації "теоретичних конструкцій" у ділянці соціології, психології, політології, історії і навіть у педагогіці, "завданням якої є формувати — на науковій базі — нове покоління" (С. 5). Щодо негативної та позитивної аргументації вихідних положень того чи іншого вченого, які наводяться у "Нарисах", автор аналізує її у взаємозв'язку з формуючими чинниками "психічних особливостей народу", запропонованих свого часу Олександром Кульчицьким: "1/ расові (Щербаківський, а за ним Липа); 2/ геопсихічні (частково Костомаров, частково Липинський); 3/ історичні (частково Костомаров і Ярема, зокрема Феденко); 4/ соціопсихічні (Костомаров, Липинський); 5/ культуроморфічні (частинно Левицький, головню Мірчук, Чижевський, Ярема й Щербаківський, згодом Ващенко) і 6/ доглибнопсихологічний" (С. 59). Однак при відносно жорсткій структурованості праці (підпорядкованості викладу профільному призначенню), загальна ієрархія проблем, порушених В. Яневим, виходить далеко за межі цілей фахового навчального курсу: суспільний устрій, соціальна структура і формування індивідуальності, система цінностей, світосприйняття українців, співвідношення інтраверсії та екстраверсії в українській духовності, проблема "мовної і культурно-побутової гомогенності" нації, егалітарна й елітарна тенденції з перспективи соціальної диференціації,

сцієнтизм і персоналізм у "національній психіці", гуманістичне спрямування національної науки в бік етично-релігійних та мистецько-естетичних зацікавлень, структура української родини й національний виховний ідеал, "кордоцентричність" української вдачі тощо. "Як бачимо, — підкреслює автор, — багатство аспектів родить багатство проблем" (С. 64). Саме тому орієнтація на проблемний розгляд історії національної етнопсихології з виключною увагою до методології досліджень особливо помітна в другій частині "Нарисів" (виділена умовно відповідно до загального обсягу, оскільки праця не поділена на дрібні підрозділи або окремі структурні одиниці. — О. Я.), в якій В. Янів зупиняється здебільше на науковому доробку власне етнопсихологів. До числа останніх вчений зараховує тільки чотирьох дослідників: Я. Ярему, О. Кульчицького, В. Цимбалістого, В. Янева, подаючи докладний огляд їхньої дослідницької проблематики, емпіричних та теоретичних узагальнень, методів дослідження (С. 84). На думку автора, опрацьований та зібраний матеріал, "упорядкований за класифікацією соціо-психічних явищ, мав би служити для синтезу під двома аспектами: 1/ ствердження самобутності українського народу; 2/ припорядкування його до певного конкретного понаднаціонального циклу" (С. 87). У перспективі цей матеріал, відповідно до задумів дослідника, мав прислужитися для студій над "чисто теоретичними питаннями, що стоїть на пограниччі етнопсихології та соціології, а саме дає "психологічну концепцію народності", обґрунтовуючи, що духовність народу повинна стати одним з т. зв. об'єктивних

чинників визначення нації" (С. 87). Таке формулювання проблеми логічно підводить В. Янева до дослідження спорідненості української духовності з європейською, результати якого відображені в авторській тезі про "психологічний окциденталізм України" (від лат. *occidere* — зходити, сходити, тобто частина неба, де заходить сонце: в європейській думці в широкому розумінні — Захід, в інтерпретації Освальда Шпенглера, яке використовує автор — дух Заходу). Його дослідник виводить, спираючись на антропологічні студії Федора Вовка, мовознавчі праці О. Огоновського, історичні дослідження В. Липинського, І. Мірчука та Б. Крупницького. Принагідно відзначимо, що проблема європоцентричної орієнтації України знаходилася в руслі української вільної історіографії 50-60-х рр. ХХ ст., що вказує на ідейну спорідненість "Нарисів" з тогочасними студіями істориків та дослідників суспільно-політичних дисциплін з перспективи вивчення "інтелектуальної історії" національної науки. Таким чином, українська історіографія поряд з іншими дисциплінами не тільки виконувала роль своєрідного постачальника 1/ емпіричного матеріалу; 2/ теоретичних та методологічних засад дослідження, а й ідейного "каталізатора" для актуалізації розробки певної проблематики. Загальна спрямованість цього процесу визначалася парадигмою розвитку української науки, сформованою в добу визвольних змагань і зумовленою соціокультурним середовищем та проблемами "наздоганяючого розвитку" українського суспільства, зокрема прискореною національною самоідентифікацією ряду наукових галузей та дисциплін. На еміграції та в діяспорі окрес-

лені особливості наукового розвитку не тільки збереглися, а й певною мірою трансформувалися в напрямі самозбереження традицій національної науки в іноетнічному та чужомовному культурному середовищі.

Повертаючись до проблемного діапазону праці Володимира Янева, відзначимо, що саме він, з його самобутними засадами викладу, обумовлює багатофункціональне призначення "Нарисів", як: 1/ фахового навчального курсу; 2/ систематичної студії з історії національної етнопсихології; 3/ синтетичного дослідження, теоретичні та емпіричні узагальнення якого можуть бути використані: для розв'язання ряду проблем високого рівня складності на межі дисциплінарних кордонів соціології і психології, історіографії, історії науки та наукознавства. "Автор працював все своє життя в тісних контактах з дійсністю. Він шукав наукову істину, яка б допомогла українському народові відшукати місце, призначене йому географічним положенням і рисам характеру в Європі" (С. VI), — так схарактеризував основну ідею наукової творчості В. Янева упорядник його посмертної збірки д-р Микола Шафовал.

Зважаючи як на значний брак наукової та навчальної літератури з означеної проблематики та її неприступність протягом тривалого часу для широкого загалу читачів, так і на значну наукову цінність вміщених у збірці розвідок та матеріалів, "Нариси" до деякої міри компенсують наявний брак фахових посібників і добре прислужаться вченим з найрізноманітніших галузей та дисциплін української науки. Для дослідників історії науки й наукознавства "Нариси", як і вся творчість Володимира Янева, є вельми цікавим матерія-

лом для реконструкції і відтворення провідних тенденцій та специфічних рис національного наукового процесу на терені гуманітарних та суспільних дисциплін, новітніх пошуків і сміливого злету творчої уяви.

ВОЛОДИМИР ЯНІВ (1908-1991)

Біографічна довідка *

Володимир Янів народився 21 листопада 1908 р. у Львові в родині шкільних учителів.

Закінчив академічну гімназію м. Львова (1919-27). У 1927-34 рр. навчався у Львівському, пізніше — у Берлінському університеті (1940-44). Студював спершу історію, потім — філософію, соціологію та психологію.

З юнацьких років В. Янів активний учасник націоналістичного руху, член "Організації вищих клас українських гімназій" (ОВКУГ), яка згодом утворила "Союз української націо-

налістичної молоді" (СУНМ). За студентських часів В. Янів — комендант "Уладу Українських Старших Пластунів" (1928-32), засновник і перший голова "Союзу Українських Студентських Організацій під Польщею" (1931-32), редактор місячника "Студентський Шлях" (1932-34). З серпня 1932 р. В. Янів як член Студентської громади увійшов до Крайової ексекутиви ОУН ЗУЗ, а в червні 1933 р. брав участь у конференції ОУН. Протягом 1928-39 рр. він неодноразово арештовувався польською поліцією, а в 1940-41 рр. — гестапо. З липня 1941 по листопад 1942 року В. Янів відбував ув'язнення в краківській в'язниці. Цей 15-ти місячний період його життя сприяв поширенню кола його наукових інтересів у ділянці "в'язничої психології". 4 серпня 1944 року під керівництвом професора Освальда Крога (Kroh) він захистив докторську дисертацію з психології "Про душевні віддіювання тюремного ув'язнення".

У повоєнну добу В. Янів зосередив свої зусилля переважно на ниві наукової, науково-організаційної та педагогічної діяльності. Він працював викладачем психології в Українській католицькій духовній семінарії в Гіршбергу (1947-48), старшим асистентом з правом викладів (1946-49), доцентом (1949-55), надзвичайним (з 1955) та звичайним (з 1963) професором психології й соціології в Українському Вільному Університеті (УВУ), був продеканом його філософічного факультету (1962-64), директором Делегатури УВУ у Франції (1964-68), ректором УВУ (1968-86). У 1963 р. В. Янева обрано надзвичайним, а в 1965 р. — звичайним професором Українського Католицького Університету (УКУ) в Римі. З листопада 1950 р.

В. Янів дійсний член НТШ. Протягом 50-80-х років він обіймав різні посади в організаційній структурі НТШ, виступав як організатор ряду наукових конференцій, Шевченкознавчих та Франкознавчих сесій у Парижі, редактор хронікальних видань НТШ та Збірників наукових праць на пошану Зенона Кузеля, кардинала Йосифа Сліпого, проф. Олександра Шульгина (1962, 1966, 1969 — ЗНТШ. — Т. 169, 181, 186), "Збірника праць Ювілейного Конгресу у 1000-ліття Хрещення Руси-України" (Мюнхен, 1988/89). В. Янів — засновник та перший Президент Українського Християнського Руху (з 1953), учасник багатьох міжнародних католицьких зустрічей, член Ради Міжнародної Федерації Католицьких Чоловіків "Unum Omnes" (з 1967), а також дійсний член міжнародної Вільної Академії (з 1952), Українського Богословського Наукового Товариства (УБНТ, з 1960), Інституту Славистичних Студій у Парижі (з 1969), Української Вільної Академії Наук в Європі (УВАН, з 1970), міжнародної письменницької організації ПЕН-Клуб (з 1983). У березні 1964 р. він був іменований командором папського ордену св. Григорія Великого, а в 1973 р. дістав звання члена-кореспондента "Real Academia Hispano-Americana". В. Янів був також обраний першим почесним ректором УВУ. Помер Володимир Янів 19 листопада 1991 р. у Мюнхені.

Дружина В. Янева — Софія Янів (нар. Мойсеович, 14. XI. 1908, Львів) — відома громадсько-політична й культурна діячка, політв'язень польських тюрем, член-кореспондент НТШ, член редакційних колегій ЕУ1 та ЕУ2, перший директор Музею Українського Католицького Університету

(УКУ) в Римі, автор статей на суспільно-політичні та культурологічні теми.

Наукова і творча спадщина Володимира Янева складається зі студій у галузі психології, соціології та історії, філософсько-етичних та мистецько-естетичних творів, публіцистичних статей і поезій. Наукові праці В. Янева в ділянці соціології, психології, соціальної психології та етнопсихології охоплюють цілий ряд напрямів на межі дисциплінарних та галузевих кордонів: 1/ німецькі концентраційні табори і в'язнича психологія; 2/ поетична творчість у в'язниці; 3/ проблема психологічного окциденталізму України; 4/ релігійність та духовність українського народу; 5/ історія української етнопсихології; 6/ український виховний ідеал; 7/ соціальні інстинкти українців. Як історик В. Янів працював над: 1/ історією наукових установ та осередків української діаспори в Європі (НТШ, УВУ, УВНТ, УКУ); 2/ історією українського студентства; 3/ релігійно-церковною проблематикою; 4/ історико-біографічними студіями про визначних діячів науки, церкви та українського націоналізму (М. Міхновського, Д. Донцова, Є. Коновальця, А. Мельника, С. Бандери, Р. Шухевича, З. Кузеля, О. Шульгина, В. Кубійовича, А. Шептицького, Й. Сліпого, Папи Пія XII та ін.); 5) популярними нарисами в історії української культури. В. Янів — автор кількох поетичних збірок: "Сонце й грати" (Берлін, 1941), "Листопадові фрагменти" (Берлін, 1941), "Шляхи" (Мюнхен, 1951), "Життя" (Париж-Мюнхен, 1975), численних літературно-мистецьких есе, заміток та рецензій.

Бібліографія праць В. Янева

Бібліографія наукових праць автора // Янів В. Україн-

ська духовність у поетичній візі Шевченка. (Відбитка ЗНТШ. — Т. 169). — Париж: НТШ, 1962. — С. 35-40. (62 поз.)

Бібліографія наукових праць В. Янева // Янів В. Студії та матеріали до новітньої української історії. З передмовою Н. Полонської-Василенко. — Мюнхен: УВУ, 1970. — С. 327-339. (123 поз.)

Бібліографія наукових праць д-ра Володимира Янева // Біблос. 1963. — N 6/97/ (червень). — С. 11-14. (62 поз.)

Бібліографія наукових праць і інформацій автора, 1970-1983 // Янів В. Студії та матеріали до новітньої української історії. У 2 т. — Мюнхен: УВУ, 1983. — Т. 2. — С. 321-342. (229 поз.)

Бібліографія наукових праць і матеріалів Володимира Янева // Збірник на пошану проф. д-ра Володимира Янева. (Symbolae in honorem Volodymyri Janiw). — Мюнхен: УВУ, 1983. — С. 108-132. (270 поз.)

* **Складено за виданнями:**
Біографічні нотатки авторів. Янів Володимир // Збірник на пошану Зенона Кузеля. — Париж; Нью-Йорк; Мюнхен; Торонто; Сідней, 1962. — С. 576; Васькович Г. Психологічні й соціологічні праці Володимира Янева // Збірник на пошану проф. д-ра Володимира Янева. (Symbolae in honorem Volodymyri Janiw). — Мюнхен, 1983. — С. 33-54; Горбач О. До 75-річчя проф. д-ра Володимира Янева // Там само. — С. 7-26; Horbatch O. Yaniv Volodymyr // Encyclopedia of Ukraine. V vols. — Toronto; Buffalo; London, 1993. — Vol. V. — P. 742-743; Жуковський А. Володимир Янів як історик // Там само. — С. 55-70; Качуровський І. В'язнича лірика й балади Володимира Янева // Там само. — С. 96-105; Осадчий М. В'язниці Володимира Янева та його постава як поета та громадянина // Науковий збірник, УВУ. (Ювілейне видання з приводу 70-ліття УВУ). — Мюнхен, 1992. — Т. 15. — С. 183-196; Полонська-Василенко Н. Вступне слово // Янів В. Студії та матеріали до новітньої української історії. — Мюнхен, 1970. — С. V-XVI; Помер проф. В. Янів (некролог) // Свобода. — 1991, 21 листопада. — N 222. — С. 1; 22 листопада. — N 223. — С. 3.